

САВРЕМЕНЕ МИГРАЦИЈЕ – ЗИДОВИ КАО ИЗВОР (НЕ)БЕЗБЕДНОСТИ*

Милован Р. Суботић¹

Достављен: 09. 04. 2024.

Језик рада: Српски

Кориговано: 17. 05. 2024.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 07. 06. 2024.

DOI број: 10.5937/vojdelo2402019S

На почетку овог рада најпре се анализира дуалност границе, као места сусрета али и места неспоразума, тензије, а неретко и отворених конфликта и то кроз два угла посматрања: општедруштвеног и безбедносног. Први се тиче друштвених темеља границе, шире схваћених као узајамна препознавања себе и других, док друга димензија у први план ставља чврсту аналогију границе и зидова. Док се први аспект најчешће тиче ширег друштвеног ангажмана, други се ближе везује за безбедносни моменат управљања границом, односно на секуритизацију феномена и реаговање на њега лезезом репресивних „алата”. Управо друга димензија посматрања проблема води нас у свет савремених зидова испред (и око) којих се одвијају различити односи за израженом (не)безбедношћу. У којој мери су актуелни зидови фактор безбедности, а у којој мери фактор генеришуће небезбедности, тежишно је истраживачко питање овог рада. На основу спроведене истраживачке процедуре, у раду се закључује да зид појачава тврдњу државе о суверенитету, али и да не може да буде ефикасна безбедносна мера за становнике пограничних подручја и припаднике мигрантске популације.

Кључне речи: *миграције, безбедност, границе, зидови, конфликти.*

*„Границе су у главама људи.”
Тор Хејердал*

* Рад је настао као део пројекта Министарства одбране Републике Србије: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24-25, а који истраживачки тим Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

¹ Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, е-mail: milovan.subotic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0001-8729-5742>

Током историје човечанства миграције су увек постојале. Људи су напуштали своје домове из много различитих разлога, као што су глад, ратови и прогон, али и вечите људске опседнутости „обећаним земљама”, као „извесним лукама” у којима ће за себе и своје потомство обезбедити живот достојан човека. Сходно томе, не постоји једна већ више теорија миграције, распрострањених у неколико академских дисциплина. Тенденција економиста јесте да се фокусирају на механизме који су наизглед универзални, а најчешће одвојени од историјског или регионалног контекста. Микроекономска теорија миграције указује да одлука о миграцији једноставно зависи од поређења зарада у земљи и иностранству и могућих трошкова повезаних са миграцијом. Истовремено, историчари указују на карактеристике сваког миграционог таласа и скептични су у погледу универзалних објашњења, док географи и социолози истичу значај успостављених канала миграција и мигрантских мрежа у обликовању токова. Политиколози и правници супремирају значај имиграционе политике и права, не ограничавајући се на неопходне услове за живот и рад у одређеној земљи, већ и на права и обавезе имиграната у различитим земљама, док се кохезивно тумачење географије и политике темељи на „чињеници да су за међународне односе географски чиниоци перманентно важни” (Ajzehtamer, 2018: 282). Упоредо са јачањем мигрантског притиска ка Европи, у последњих двадесетак година се у компликовану интердисциплинарну истраживачку мисију овог феномена укључују и науке о безбедности.

Занимљиво је да, упркос недостатку обједињујућег теоријског оквира, емпијски модели често користе варијабле из различитих теоријских оквира које су се показале значајним у прошлости. Приликом објашњења феномена миграција у контексту данашњих граница и све чешћих ограда и зидова које их прате, у раду се користе истраживања превасходно из домена политичких наука и наука о безбедности, али и битни показатељи из сфере социологије, психологије, економије и права.

Дуализам границе: између сусрета и конфликта

Несигурност људи и људских заједница, као ванвременска категорија и историјска константа, највећим делом је узрокована привременошћу. Привременост је постала и одлика послова којим се бавимо, места у којем боравимо, људи којима се окружујемо, али све чешће и државе у којој живимо. Мобилност људи, као последица све присутније привремености, осим што је све већа и масовнија, обележена је и све израженијом непредвидивошћу, јер нема јединствен и предвидив правац. Непредвидивост људских кретања сјајно описују стихови најпознатијег палестинског песника Махмуда Дервиша (Mahmoud Darwish) у којима истиче да је „север правац који туђинац треба да одабере, али је проблем што га једино ветар показује” (Derviš, 2023). Тако се као једно од оних најважнијих питања у све мобилнијем добу јавља управо оно у ком ће се правцу

„окренути ветар”. Трагајући за одговором на то питање улазимо у лавиринте у којима (из)губимо смисао за оријентацију пре него што научимо да се кроз њих крећемо, па самим тим и да из њих изађемо (Subotić, 2022: 166).

Попут миграције, ни граница нема једнодимензионално значење – она може бити место, географија, али и психологија, нека ситуација или неки тренутак сусрета и односа са другим и другачијим. У психолошком смислу, „граница би се могла схватити као доживљај емоционалног и физичког простора између нас и друге особе или као скуп замишљених линија које означавају где престајемо ми, а почиње други – где престају наше емоционалне потребе, уверења, вредности, а почињу туђе” (Marisco, 2015: 329). На тај начин граница подразумева психолошки доживљај простора који нам указује на то да ми и други нисмо исто, али такође и простора у коме се неминовно сусрећемо с другима.

У основи разликујемо две димензије питања граница. Прва се тиче *друштвених темеља границе*, шире схваћених као узајамно препознавање себе и других, док другу димензију представља *безбедносни приступ проблему*, који у први план поставља чврсту аналогију границе и зидова. Док аналитичари склонији либералнијем сензибилитету посматрања овог проблема често истичу и подупиру разлоге због којих границе треба релаксирати, они конзервативнији протежирају позитивну страну „тврдих” граница и о њима махом похвално говоре. Овако различит однос према границама, на један, на први поглед парадоксалан начин огољава „природу глобализације која се незауостављиво прелива преко свих граница, док се истовремено ужурбано подижу нови зидови који ту бујицу требају да зауставе” (Dell’Agnese; Szary, 2015: 7).

Границе смо дуго посматрали као места сусрета идентитета. Али, овакво виђење се у савременом и „селективно глобализованом” свету с правом може сматрати анахроним, понајвише због чињенице да је глобализација (свеједно да ли економска, политичка или културна) донела два наизглед супротстављена виђења границе. Прво виђење границу посматра у оквиру широко схваћене транслокалности, док је друго види у контексту умножавања зидова, тј. у први план истиче њихову херметичност и насилност. Када је у питању гледиште које истиче транслокалитет граница се *de facto* губи, док концепт који истиче њихову непропусност за исходиште има околност у којој границу замењују тврди зидови (Ažije, 2019: 68).

Најчешће се говори о „затварању граница” када се мисли на све оштрије јурисдикције, на све бруталније полицијске методе (уз пратећу ксенофобичну пропаганду) којима прибегава немали број европских земаља и САД. У ствари, овде је реч о распрострањеној реакцији на све интензивније кретање људи на планетарном нивоу, уз утисак да људи „сувише лако” прелазе границе. Као последица оваквог перципирања стварности, у другој декади 20. века профилисала су се два облика реакције на „нове сеобе народа”: *подизање зида* и *проширење границе* (Ažije, 2019: 69). У својеврсном надметању зидовима против миграната, уопште речено против „другог” и другачијег, примећујемо управо оно што одређује границу, али исто тако и оно што је делигитимизује и пориче. Када је реч о проширењу границе, на делу је софистициранија перфидност: очигледно је да се оне проширују, како у просторном, тако и у временском и друштвеном смислу, те да се на њима остаје све дуже, у већој несигурности и уз све нагла-

шеније одсуство друштвених правила и норми. На тај начин несигурност тежи да постане контекст, ако не и правило, живота „у“ граници.

Упоредо са, како је често истицано деведесетих година, „завршетком сукоба између Запада и Истока“, те са отварањем тржишта и територија, проширило се опште осећање да можемо живети у релаксираном свету чија би последња непролазна граница била она природна граница планете Земље. На основу оваквих „закључивања“ настала су поједностављена, утопијска и претерано оптимистична поимања света и његове будућности. И, заиста, уколико се фокусирамо на ближу прошлост (период од шездесетих до деведесетих година XX века, тј. од замаха деколонизације до пада Берлинског зида), говоримо о периоду који је обележио нагли развој саобраћајних веза и средстава масовне комуникације, што је условило и знатно већу покретљивост људи. Често помињан Кантовски приступ „космополитског права као природног права на посету и кретање људи“ (Kant, 1995: 50) деловао је као достижан. Ова становишта данас су знатно ређе заступљена у политичком животу суверених држава и осталих међународних колективитета, где се сматра да су такве пројекције ствар искључиво хуманистичких идеала, те да су, као такве, нереалне и неупотребљиве у „политици утемељеној на чињеницама“.

Шта је условило да се границе између држава учине мање флексибилним? Очигледно да су брзи крај колонијализма из раних шездесетих, и још драматичнији крах комунизма касних осамдесетих, гурнули велики број држава у парадоксалан глобални политички поредак. Поредак који је истовремено захтевао да границе буду и јаке – „границе нису замрзнуте, али државама је практично забрањено да их мењају силом“ и слабе – не треба да „раздвајају људе“ већ да их „држе заједно“ (Zacher, 2001: 246). Као резултат споја оваквог очекивања (великих) и (не)одговарајућег одговора на њега (малих) појавила се чињеница да „данас постоји много више држава, махом изузетно слабих, чије су границе по правилу стабилне“ (Hironaka, 2005: 2).

Каква је у суштини ова нова глобална реалност? Глобализација очито није укинула границе већ их је преобразила, премештала, раздвајала једне од других и најчешће правила дискриминативне селекције у смислу шта то потпада под глобално добро, а шта (кога) треба затворити зидовима. На овај начин глобализација се може посматрати као опозитна самој себи или, како то примећује професор Стојановић: „уместо глобалног зближавања, што је била носећа идеја глобалних процеса, савремени свет се суочава са процесом интензивног глобалног разилажења“ (Stojanović, 2016: 28).

Глобализација, схваћена првенствено (или искључиво) у економском смислу, попримила је облик „делимичне денационализације економије“ (Sassen, 2003: 7). Посматрана искључиво као економска категорија, она представља оквир у којем је једино капитал суверено глобалан, понајпре захваљујући томе да он нема интересовања за границе, националне идентитете или мањине. Ограничено и делимично укључивање националних економија у свеопшти процес глобалне економије и финансија, углавном се дешава само у популистичким наративима које политички актери шаљу бирачима у време предизборних кампања, док

то касније углавном бива заборављено, јер је реч о делу политике која се тешко може спровести у дело.

На овај начин, у сфери политике имамо патетичну тежњу ка националној афирмацији, док се у сфери „без граница”, односно сфери економије и неумољивог тржишта, суштински ради на денационализацији у области рада, трговинске размене и комуникација. У овом фингираном сукобу, популисти често извлаче корист, али не у делу који се односи на мобилност роба и услуга, већ у делу који се односи на мобилност људи. Стога, они (пре)наглашавају интензивiranу мобилност људи као на „још једну лошу последицу глобализације”, те често захтевају да се овај сегмент мобилности ограничи и драстичније контролише (Brown, 2015). Тако је „десни популизам на наративима антиусељеничке политике, постао део изборних слогана политичких партија од којих су неке постале и део извршне власти” (Subotić; Mitrović, 2023: 117).

Очигледно је да мобилни свет данашњице можемо разумети једино уколико у исто време узмемо у обзир везе између људи који данас „крстаре” планетом и онај наратив који везује људе за територију, а који наглашава њихову домицилност (аутохтоност). Овај други наратив се налази у првом плану када су анализе данашњих миграција у питању, а материјализује се кроз изградњу зидова и глорификовање „других” као извора многих „наших” проблема, па чак и као опасности и претње од којих се спасавамо протеривањем оних који су ушли и подицањем зидова и бедема према онима који тек крећу ка „нама” (McGowan, 2022).

Границе и (не)безбедност – повратак зидова

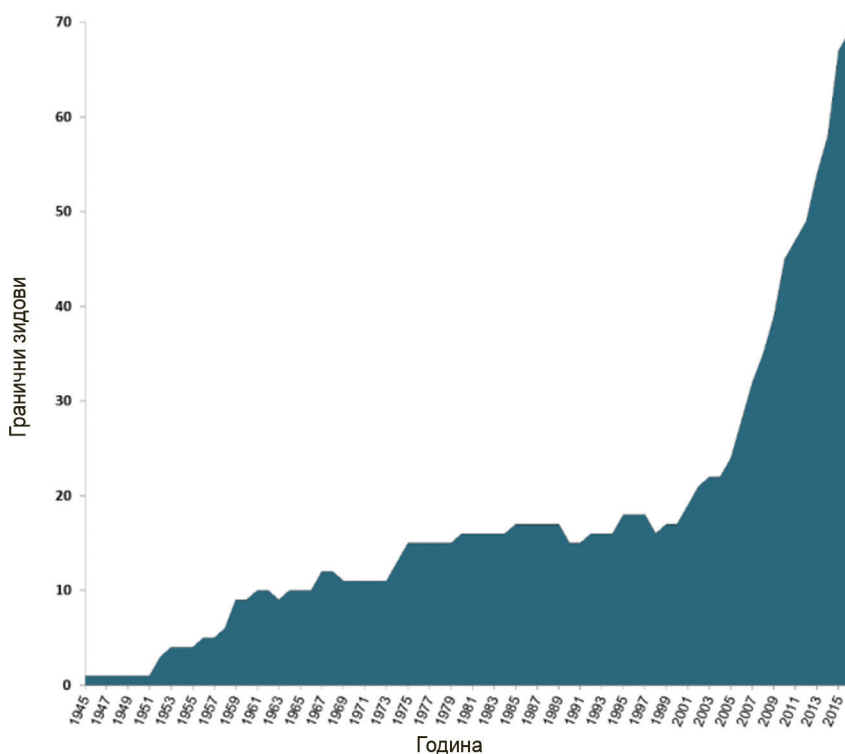
Гранични зидови и утврђења датирају из античког и средњег века. Свакако су најпознатији они који се везују за римску и кинеску империју, али се ипак деценијама успостављао консензус да ће тврде граничне баријере постати прошлост. У новијим поимањима људских комуникација и транспорта, па и ратовања, зидови су перципирани као „застареле физичке структуре које су се некада користиле за заштиту интегритета граница” (Treb, et al. 2018). Да ли зидови доприносе осећају небезбедности онолико колико ублажавају страхове и стварају осећај сигурности за оне „иза линије”, и како је тачно безбедност повезана са граничним зидовима?

Деведесете године прошлог века посматране су као епоха оптимизма. Крај сукоба суперсила, придржавање принципа Вашингтонског консензуса (Douglas; Ward, 2021) и нова дигитална комуникација, довели су до идеје о „глобалном селу” у којем би информације, људи и капитал слободно текли (Zenderowski; Jankowski, 2018). Стварање европског тржишта, Споразум о северноамеричкој зони слободне трговине, те успостављена афричка регионална интеграција су, чинило се, потврдили тренд да националне границе постају све ирелевантније. Глобализација се убрзала као никада раније. Гранични зидови изгледали су сувишни, ако не и небитни, у овом новом свету.

То се, међутим, радикално променило на прелазу миленијума. На почетку су модерни зидови изграђени као одговор на терористичке претње након напада Ал-Каиде на Светски трговински центар у Њујорку, али касније, а посебно након

избијања велике рецесије 2008. године, изградња граничних зидова се уклопила у општи образац деглобализације, популизма и, њима сродне, антиимиграционе политике (Gülzau; Mau, 2021).

Пораст популизма повећао је број зидова који се граде на глобалном нивоу, пошто нације трпе „кризу идентитета”, суочене са глобализацијом (CBS Radio, 2019). Важно је напоменути да су многи зидови изграђени након 1990. године, подигнути на границама које нису спорне. Они се описују као „зидови глобализације и подигле су их и аутократије и демократије у пропалим, али и здравим државама” (Zenderowski; Jankowski, 2018).

Слика 1. Пораст броја граничних зидова на глобалном нивоу, 1945–2015. (Vallet, 2020)

Приказ илуструје да је више од половине постојећих зидова изграђено од 2008. године, односно од почетка велике рецесије која се поклапа са почетком садашње фазе деглобализације, а да се као прва индикација раста нових зидова види година терористичког напада на Њујорк, упоредо са „спектакуларним медијским праћењем овог догађаја” (Subotić, 2023: 68). Стога се неки од ових

зидова често помињу у медијима, попут оних између Израела и Палестине, између Сједињених Држава и Мексика или између нордијских европских земаља и Русије. Неки су мање познати, као што је зид Мелиља (Melilla) између Шпаније и Марока или електрификована ограда између Боцване и Зимбабвеа. Такође, треба рећи да је десет нових зидова тренутно у фази планирања (Kamwela, et al. 2023). Заиста, повратак феномена граничног зида био је неочекиван – и као проблем практичне политике, али и као научни изазов у условима када је „скоро једна трећина земаља подигла неку врсту зидова или ограда као део својих граница” (Szabó, 2018: 87). Важност граничних зидова је донекле потцењена овим референтним бројем, јер их, по дефиницији, никада не подижу јасно заокружене острвске државе, које чине око четвртине светских трговинских држава и ентитета. Дакле, граничне зидове и ограде користи отприлике половина земаља које могу „смислено” да их подигну.

Више кретања – више зидова

Историја зидова свакако „превазилази причу о цигли и камену” (Фге, 2019, 21), она је вишеслојна прича о вечитом надметању оних који су се бранили и оних који су их нападали. Зато су у прошлости зидови преваходно посматрани као одбрамбене баријере ограничених габарита и то најчешће око око густо насељених градова. Иако постоји неколико историјских примера дугих зидина, од којих је Хадријанов зид (Hadrian's Wall) најпознатији, они су служили сличној сврси – обележавали су одбрамбено подручје и обезбеђивали инфраструктуру за лакше одбијање напада.

Намена граница се у међувремену променила. За разлику од прошлости, данашње земље контролишу територије са фиксним границама које је већина влада у свету пристала да поштује, због чега је употреба зидова за обележавање територијалне контроле застарела. Док Монголи и Кинези једни другима нису признавали легитимну власт над територијом, данас су већина земаља чланице Уједињених нација и, у складу с Повељом УН, пристају да поштују границе и територијални суверенитет свих осталих чланица. До средине 20. века, већина земаља је стабилизовала своје границе не очекујући територијалну инвазију суседне војске. На пример, Сједињене Државе нису забринуте да ће Мексико или Канада извршити инвазију на њу да би кориговали границе у њихову корист. Уместо тога, границе су постале „невидљиве линије” које су обележиле различите економске, политичке и културне системе, оличене у националној држави. У протеклих 30 година, током тзв. ере глобализације, сврха граница се померила на спречавање неовлашћеног кретања људи.

У другој половини 20. века, глобална популација је брзо расла, са 3 милијарде 1960. године, на више од 7 милијарди данас (Lam, 2023). У исто време, појавиле су се велике економске разлике између најбогатијих и најсиромашнијих места на свету, што је многе људе натерало да се селе из руралних подручја у градове и, на крају, преко граница у потрази за бољим животним приликама. У међувремену, бројни ратови, попут оних у Авганистану, Колумбији, Ираку, Судану, касније и Сирији, довели су до тога да милиони људи напуштају границе своје земље

у потрази за безбедношћу. Само за десет година, број људи који су присилно расељени порастао је за 71 одсто – достигавши 65 милиона у 2015, у односу на процењених 38 милиона у 2005. години (UNHCR, 2017).

У светлу забринутости због великог броја тражилаца азила и ефеката које би њихов долазак могао да има на јавне буџете, запошљавање и социјалну кохезију, гранични зидови су одједном постали привлачни лидерима у кључним одредишним или транзитним земљама. За неке, баријере представљају опипљиво решење за сузбијање неовлашћених улазака. Овај став се може сажети у често понављаној Трамповој мантри о важности граница: „Или имамо државу, или немамо државу” (Twiter, 2015). Тако су гранични зидови постали централно питање у америчкој председничкој трци, са Трамповим обећањем да ће изградити „прелеп зид” на преосталих 1.300 неограђених миља границе између САД и Мексика (Jones, 2016).

Поред тога, страх од тероризма је одиграо значајну улогу у уклањању стигме која је раније била повезана са подизањем граничних зидова. Уз додатне провере на аеродромима, повећано присуство полиције на јавним догађајима, појачан надзор телефонских и интернет комуникација, гранични зидови су постали део пакета безбедносних мера које би држава могла разумно предузети да заштити своје грађане од тероризма.

Делотворност зидова: шта кажу чињенице?

Очигледно је да је изградња граничних утврђења нова појава на глобалном нивоу у 21. веку. Оно што је мање јасно јесте да ли су такви зидови ефикасни, а одговор зависи од сврхе за коју су намењени. Зидови нису ефикасни у заустављању модерне војске, јер авиони и пројектили прелазе преко њих, а тенкови могу да их пробију. Такође, данас није потребна гранична баријера да би се означио територијални обим земље.

Али, шта је са употребом зидова као начином за спречавање ирегуларних миграната? Иако су промовисани као адекватна и популарна решења, подељена су мишљења о томе да ли су они ефикасни у спречавању великих кретања људи преко граница. Наравно, нема сумње да зидови кратких дужина и добро чувани војницима или припадницима полиције могу бити веома ефикасни у заустављању кретања. То се показало деведесетих година на граници између САД и Мексика, када су изграђени први делови оградe у Ел Пасу и близини Сан Дијега, уз подршку великог ангажовања агената граничне патроле. У недељама које су уследиле, прелази у тим секторима су скоро заустављени. Слично томе, изградња мађарске граничне оградe, 2015. године, подржана је граничном стражом, па је тада било знатно мање прелаза.

Међутим, у оба случаја утврђени зидови нису у потпуности спречили прелазе, већ су токове преусмерили на друге локације које су биле удаљеније или мање утврђене. У случају САД, пошто су урбане руте са великим прометом биле затворене, мигранти и кријумчари почели су да користе забачене и опасне пустиње западне Аризоне. У европској мигрантској кризи 2016. године, након што су коп-

нени путеви кроз Балкан били затворени, мигранти су се прилагођавали пребацивањем својих рута на бродове преко Средоземног мора, најчешће из Либије.

Усмеравање миграната ка алтернативним путевима указује на другу статистику која је уско повезана са порастом изградње зидова, а то је повећање броја смртних случајева у мигрантској популацији. Наиме, пошто су лакши путеви затворени, мигранти бирају све опасније путеве како би стигли до свог одредишта. На америчко-мексичкој граници то је било очигледно по паду смртних случајева у Калифорнији, али уз истовремени пораст у Аризони (Montoya-Galvez, 2024). Слично томе, када су Европска унија и државе чланице утврдиле границе 2015. године, забележено је рекордних 3.770 смртних случајева на рубовима Европске уније (IOM, 2016). У 2016. години, када је затворена лакша копнена рута кроз Балкан и источну Европу, стопа смртних случајева је додатно порасла. Чак 5.085 миграната страдало је на Медитерану у 2016. години, што је представљало повећање од 34 одсто у односу на 2015. годину (IOM, 2017).

Зидови неминовно доводе и до пораста „тражње“ за кријумчарским услугама, за шта је пример Србије (као земље која на, формално затвореној, али никад прекинутој, балканској рути представља последњу границу пред „капијама“ Европске уније и Шенген зоне) један од еклатантнијих. Дуж целе границе са Мађарском стварају се илегална насеља, као својеврсни мигрантски колектори са потенцијалом за нову итерацију кријумчарских „услуга“, што је праћено сукобима између кријумчарских група и општим порастом небезбедности у пограничном подручју (Subotić, 2024).

Упркос овим јасним материјалним утицајима на животе миграната, али и евидентну експанзију криминалних кријумчарских активности у близини подигнутих граничних бедема, милиони људи широм света настављају да прелазе границе без дозволе – што значи да су зидови релативно неефикасни. Први разлог јесте да је дуж границе изузетно тешко оградити целом дужином и адекватно их заштитити. Изградња оградне, или зида, такође подразумева прибављање неопходног земљишта, изградњу и одржавање путева и снабдевање потребном радном снагом за чување баријере. Други разлог због којег зидови нису ефикасни јесте што се многа неовлашћена кретања, посебно кретања терориста или кријумчара, не дешавају између прелаза. Значајан део неовлашћених имиграната ушао је у Сједињене Државе са важећом визом и више никада није отишао из земље, прекорачујући услове своје визе. Поред тога, многа кријумчарена роба долази кроз улазне луке или тунеле изграђене испод зидова. Сједињене Државе су, од почетка деведесетих година, пронашле 150 тунела испод границе између САД и Мексика, од којих су неки прилично софистицирани (Jones, 2016), док Израел планира изградњу подземног зида на граници Египта са Газом, како би решио проблем десетина тунела које је открио (Khalil, 2023).

Ефикасност зидова као препрека „надолазећем тероризму“ такође је упитна. Истраживања које је предводио Пардос-Прадо (Sergi Pardos-Prado), водећи истраживач са универзитета у Глазгову, показују да изградња граничних баријера може повећати вероватноћу од нове конфликтности, па и од терористичких напада. У студијама случаја саудијско-ирачког и израелско-египатског зида, истраживачи су пратили како су се ставови људи према другој земљи знатно погоршали након изградње зида. „Подизање зида сигнализира и појачава сукоб,

чак и изван конфликтних услова који су већ били латентни пре подизања зида” (Pardos-Prado, 2020: 191).

Нови зидови, осим етичке и безбедносне конотације, имају и ону економску. Стога се поставља питање и њихове економске оправданости и то из угла цене коштања њиховог подизања, одржавања и евентуалног уклањања, али и штете у економској размени између земаља подељених оваквим бедемима. Економском (не)оправданошћу зидова баве се Вернон (Vernon) и Цимерман (Zimmermann), на примеру анализе тврде границе између САД и Мексика, где постављају логично питање: „Да ли је зид вредан тога ако спречава 40.000 људи да ради у САД – када трошкови његовог подизања укључују 3 милијарде долара за изградњу зида, много више милијарди за његово одржавање, стотине људи који умиру прелазећи границе, и потенцијалне економске користи од мексичке радне снаге коју грађани САД не добијају јер радници мигранти не долазе” (Vernon; Zimmermann, 2019).

Финансијске злоупотребе које прате подизање нових бедема, као и њихов коруптивни потенцијал, такође су предмет пажње истраживача. Највећи процват пословања граничних ограда у Европи догодио се након одлуке Виктора Орбана (Viktor Orbán) да огради границу Мађарске са Србијом 2015. године. Процене сугеришу да је Мађарска потрошила више од две милијарде евра за изградњу тог зида. Међу компанијама које су имале највећу корист је „metALCOM Zrt”, чији је главни акционар Золтан Бозо (Zoltán Bozó), бизнисмен и члан Орбанове странке Фидес (Bautista, 2024).

Орбанова одлука је произвела „домино ефекат”, па су и друге европске земље брзо следиле овај пример. Шпанија је, 2006. године, ангажовала услуге компаније „Mora Salazar”, до тада мале породичне фирме за продају ограда за куће и мала предузећа, да постави „жилет жицу” на граничним зидовима Сеуте и Мелиље. Данас је она преименована у „European Security Fencing” – мултинационалну компанију са канцеларијама у Бриселу и Берлину и пословањем у више од 30 пограничних зона широм света (Bautista, 2024). Уклањање граничне оgrade између Словеније и Хрватске довело је до велике контроверзе: Словенија је одобрила 7 милиона евра за уклањање оgrade компанији „Минис” – истој фирми која је ову ограду и поставила 2015. године (STA, 2023).

Закључак

Феномени граница и зидова, који постају све учесталији на позорници геополитичке и опште безбедносне битности, враћају се деведесетих година XX века, што је помало парадосално с обзиром на нарастајућу глобализацију која се, бар декларативно, заснивала на слободнијем протоку људи, роба, услуга и капитала. И, заиста, за капитал и најразличитију робу границе су престајале да постоје, док су нове границе, у виду бедема и утврда, намењене превасходно човеку. Дакле, период успостављања „флуиднијег и релаксиранијег света” праћен је секуритизацијом људских кретања до нивоа достигнутог половином прошле деценије и одржаног до данас.

На страницама овог рада најпре се анализира двострука природа границе као такве, као места сусрета, али и места конфликта, и то кроз две димензије питања граница: општедруштвене и безбедносне. Прва се тиче друштвених темеља границе, шире схваћених као узајамних препознавања себе и других, док друга димензија у први план ставља чврсту аналогију границе и зидова. Док се први аспект односи на шири друштвени ангажман, други се ближе везује за безбедносни моменат управљања границом – на секуритизацију феномена. Управо друга димензија посматрања проблема води нас у свет савремених зидова испред (и око) којих се одвијају различити односи за израженом (не)безбедношћу.

Ако зидови нису функционисали у прошлости, а данас се граде само да би преусмеравали, али не и спречавали токове миграната, уз озбиљне економске трошкове који их прате, зашто се њихов број толико повећао у последњих 30 година? Они су очигледно делотворни као симболи који показују да у свету, обележеном декларативним повратком државних суверенитета, популисти предузимају нешто како би одговорили на уочене претње које доноси неовлашћено кретање. Овако перципиране претње могу бити економске, као страх од новопридошлих радника који „узимају приходе и послове од грађана”. Оне могу бити и у сфери заштите локалне културе, у смислу да мигранти доносе различите традиције, језике и начине живота који се углавном не подударају са локалном културом.

Иако су проблеми које собом носе масовне миграције сложени и у великој мери се не решавају утврђеним или неутврђеним границама, „изградите зид” је ефектан слоган, а сама баријера моћан визуелни симбол бриге за националну безбедност и интересе. Иако се у ужем безбедносном, а нарочито све присутнијем популистичком дискурсу, може констатовати да зид појачава тврдњу државе о суверенитету, такође се недвосмислено може закључити да оваква врста физичке баријере не може да заустави миграције, већ само да преусмерава мигрантске токове и повећава потенцијал за криминално деловање организованих кријумчарских група. Такође, зидови не представљају ефикасну безбедносну меру за становнике пограничних подручја, као ни за припаднике мигрантске популације.

Литература

[1] Ajzenhamer, V. (2018). Migrantska kriza kao 'kriza' klasične geopolitike. u: Lutovac Z., Mrđa, S. [ur.] Savremene migracije i društveni razvoj – interdisciplinarna perspektiva. Beograd: Fakultet bezbednosti, 281–296.

[2] Ažije, M. (2019). Nove seobe naroda, novi kosmopolizam. Beograd: Biblioteka XX vek.

[3] Bautista, J. (2024). The walls of Europe: Who benefits from a Union filled with fences?, Madrid: El Confidencial, 18 January 2024. <https://voxeurop.eu/en/walls-europe-benefits-european-union-filled-with-fences/>

[4] Brown, W. (2015). Undoing the Demos: Neoliberalism's Stealth Revolution near futures. Zone Books, Vanderbilt Street, Brooklyn, New York.

[5] CBC Radio (2019). Always a way to go around: Border walls create insecurity, not remove it, says expert, January 24.

- [6] Dell' Agnese, E., Amilhat Szary, A. L. (2015). Borderscapes: From Border landscapes to Border Aesthetics, *Geopolitics* No 20, 4-13. <https://doi.org/10.1080/14650045.2015.1014284>
- [7] Derviš, M. (2023). *Izabrane pesme*, Beograd: Kontrast izdavaštvo.
- [8] Douglas A. I., Ward, O. (2021). What is the "Washington Consensus?", Peterson Institute for International Economics, September, 8. <https://www.piie.com/blogs/realtime-economic-issues-watch/what-washington-consensus>.
- [9] Đorić, M. (2017). Migrantska kriza kao generator desničarskog i islamističkog ekstremizma u Evropi. *Politička revija*, 51(1), 39-54. <https://doi.org/10.22182/pr.5112017.3>
- [10] Frye, D. (2019). *Walls - A History of Civilization in Blood and Brick*, Scribner, 2019.
- [11] Gülzau, F., Mau, S. (2021). Walls, Barriers, Checkpoints, Landmarks, and 'No-Man's-Land'. A Quantitative Typology of Border Control Infrastructure. *Historical Social Research/Historische Sozialforschung* 46(3), 23–48. <https://www.jstor.org/stable/e27075115>.
- [12] Hironaka, A. (2005). *Neverending wars: the international community, weak states, and the Perpetuation of Civil War*. Cambridge: Harvard University Press.
- [13] IOM (2016). Over 3.770 Migrants Have Died Trying to Cross the Mediterranean to Europe in 2015. January, 05. <https://www.iom.int/news/iom-counts-3771-migrant-fatalities-mediterranean-2015>.
- [14] IOM (2017). *Migrant Deaths and Disappearances Worldwide: 2016 Analysis*. March, 17. <https://www.iom.int/news/migrant-deaths-and-disappearances-worldwide-2016-analysis>.
- [15] Jones, R. (2016). Death in the sands: the horror of the US-Mexico border. *The Guardian*, October 4, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/oct/04/us-mexico-border-patrol-trump-beautiful-wall>.
- [16] Kant, I. (1995). *Večni mir*, Beograd: Gutebrgova galaksija.
- [17] Khalil, Z. (2023). Israel plans to build anti-tunnel wall on Egypt-Gaza border: Report. *Anadolu Ajansi*. December, 17.
- [18] Lam, D. (2023). Has the world survived the population bomb? A 10-year update. *Population and Environment*, Springer, 45(2), 10.
- [19] Marsico G., Varzi A., et. al. (2015). *Psychology as a Science of Human Being*. Berlin, Springer-Verlag, 327–336.
- [20] McGowan, W. (2022). *Victims of Political Violence and Terrorism: Making Up Resilient Survivors*. Taylor & Francis, Routledge.
- [21] Montoya-Galvez, C. (2024). Migrant crossings fall sharply along Texas border, shifting to Arizona and California. *CBS NEWS*, February 8.
- [22] Pardos-Prado, S. (2020). Labour market dualism and immigration policy preferences, *Journal of European Public Policy*, 27(2), 188-207. <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1701536>
- [23] Sassen, S. (2003). Globalization or denationalization? *Review of International Political Economy*, February, 1–22.
- [24] STA (2023). Fence on Croatia border to be removed by Minis after all. March 28. <https://english.sta.si/3154764/fence-on-croatia-border-to-be-removed-by-minis-after-all>.
- [25] Szabó, É. (2018). Fence Walls: From the Iron Curtain to the US and Hungarian Border Barriers and the Emergence of Global Walls. *Review of International American Studies* 11(1), 83–111.

[26] Stojanović, S. (2016). Globalizacija između kraja i povratka istorije. *Vojno delo* 68(3), 7-28. <https://doi.org/10.5937/vojdela1603007S>

[27] Subotić, M., Mitrović, M. (2023). European Security and the Migrant Crisis, in: Subotić, M. Cioculescu, S. [eds.] *Strategic Intersections: The New Architecture of International Security*, Bucharest, Beograd, 114-128. https://doi.org/10.18485/isimod_srint.2023.ch7

[28] Subotić, M. (2022). Migracije i ekstremizam. Medija centar „Obrana” i Institut za stratezijska istraživanja, Beograd.

[29] Subotić, M. (2023). Društveni aspekti nasilja i uloga medija – između osude i apologije. *Vojno delo*, 75(3), 67-80. <https://doi.org/10.5937/>

[30] Subotić, M. (2024). „Iregularne migracije kao izazov regionalnoj i nacionalnoj bezbednosti”, *Politika nacionalne bezbednosti*, 26(1).

[31] Treb, A., Dobbin, C., Morten, M. (2018). *Border Walls*. NBER Working Paper No. 25267, Massachusetts: National Bureau of Economic Research.

[32] Twiter (2015). <https://twitter.com/realDonaldTrump/status/664787273184108545> 12. nov. 2015.

[33] UNHCR (2017). *Global trends forced displacement in 2015*, https://www.unhcr.org/dach/wp-content/uploads/sites/27/2017/04/global_trends_2015.pdf

[34] Vallet, É. (2020). *State of border walls in a globalized world*, Routledge, 2020.

[35] Vernon, V., Zimmermann, K. F. (2019). *Walls and Fences: A Journey Through History and Economics*. GLO Discussion Paper Series 330, Global Labor Organization.

[36] Vetonatus K. K., Afewerk Demena, B., Bergeijk P. (2023). The return of the border walls. *Applied Economics*, <https://doi.org/10.1080/00036846.2023.2275218>

[37] Zacher, M. W. (2001). *The Territorial Integrity Norm: International Boundaries and the Use of Force*. International Organization, Cambridge University Press, 55(2), 215-250. <https://doi.org/10.1162/00208180151140568>

[38] Zenderowski, R., Jankowski B. (2018). The Walls in the Global Village. *Pogranicze Polish Borderlands Studies*, 6 (2), 103–115. <https://doi.org/10.25167/ppbs54>

Резиме

Над Берлинског зида често се помиње као симбол отворне Европе – Европе без зидова. Тиме се заборавља да је непријатељство према ново-придошлицама већ тада постојало, али је било махом усмерено према људима који су пристизали из земаља централне и источне Европе (од којих неки сада најгласније хвале зидове). Оптимизам из деведесетих година, утемељен на глобалном свету са релаксиранијим границама, испоставио се као једна од већих заблуда у новијој историји. Свет који је настао после хладног рата, данас је пре свет утврђених зидова а не отворених граница.

Велики број савремених земаља подиже зидове на својим границама у страху да ће без такве одбране много више угрожених и сиромашних људи у њима потражити спас. Конзервативне политичке струје овај аргумент све чешће користе у својим политичким програмима и предизборним кампањама. Либералнији

политичари, пак, истичу и добре стране миграције за Европу, у којој „просечан становник ЕУ бележи 42,4 године старости” (Ђогић, 2017: 45), у којој су све израженији проблеми са радном снагом, те сматрају да је Стари континент у стању да апсорбује незване придошлице.

Зидови већ идеолошки деле Европу. Европска комисија и земље попут Шпаније и Немачке противе се употреби новца ЕУ за изградњу више зидова, верујући да постоје ефикаснији „алати” за сузбијање ирегуларне имиграције. Међутим, протагонисти чврстих бедема према мигрантима и избеглицама, на челу са Вишеградском групом коју чине Чешка, Пољска, Словачка и Мађарска и коју подржавају Италија, Грчка и Аустрија, аргументују свој став користећи неку врсту сопствене логике према којој „да би могли да затворе врата, она прво морају да постоје”. На крају крајева, питање је куда иде Европа суочена са изазовом миграција, и да ли ће наставити да користи све оштрије политике. Тренутно све указује на то.

Аргументи идеолога и протагониста подизања и умножавања зидова у борби против ирегуларних миграција заснивају се декларативно на страху од небезбедности и губитка послова домицилног становништва, а суштински на снази популистичких порука (углавном делотворних у изборним кампањама) и извлачењу финансијске користи преко нетранспарентних послова са компанијама блиским политичком естаблишменту.

С друге стране, аргументи оних који се противе зидовима истичу да су они скупи, појачавају поделе и антагонизме, и не само да не спречавају људе да их пређу, већ подстичу стварање нових, дужих, скупљих и опаснијих путева, производећи два очигледна победника – компаније које их граде и кријумчаре, који су остали као једини „провајдери” за прелаз границе.

Очигледно је да се проблем ирегуларне миграције у Европу још дуго неће системски решити. Остаје ризик да ће зидови и ограде само „додатно распламсати страсти” и наставити да одлажу неопходне дебате о дугорочном поступању са све већим бројем тражилаца азила у Европи из целог света погођених ратом, природним катастрофама и глобалним загревањем. То питање, којим би Европска унија требало да се позабави у свом новом „Пакту о миграцијама и азилу”, решава се много спорије, углавном због отпора оних који се осећају сигурнијим да живе „иза зида”.

Кључне речи: *миграције, безбедност, границе, зидови, конфликти.*

© 2024 Аутор. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

